

Petr Uhl

O třech nepoctivostech autorů Práva na dějiny

Nová práce autorů Práva na dějiny nazvaná Dějiny a dějepisectví jako kulturní fenomén mě překvapila. Především svou dobrou češtinou, tolik kontrastující s kostrbatými formulacemi dokumentu Práva na dějiny. Ale pokud jde i o obsah, musí dát čtenář autorům v mnohém za pravdu. Kdo by nesouhlasil třeba s tvrzením, že „historik, který se zabývá lidskou společností a přemýšlí také o slovech, znacích a symbolech, obsažených v diskurzech různých dob a epoch, musí sledovat, pokud možno přesně, jejich sémantické proměny v souvislosti s vývojem v ostatních rovinách společenského života“? Kdo by také mohl odmítnout názor autorů Práva na dějiny, že současný stav čs. historiografie je „špatný a změna velmi potřebná“. A když čtu v Dějinách a v dějepisectví větu: **„historie by měla učit smyslu pro komplexitu společnosti, měla by naše myšlení vést od jednoduchých kauzalit k postihování vzájemných vztahů a souvislostí“**, mám radost, jak hezky je řečeno to, o co novověká věda usiluje už od Komenského. Kdo by chtěl, se znalostí textu Práva na dějiny a odpovědi Jaroslava Mezníka, vést s Dějinami a dějepisectvím skutečnou polemiku, musel by popsat mnoho stran. Tu já ale vést nechci, protože autoři Práva na dějiny a Dějin a dějepisectví jsou nepoctiví. K Jaroslavu Mezníkovi, k Chartě 77 i v nejširším smyslu toho slova – sami k sobě, ke společnosti.

Téměř dvě třetiny textu Dějin a dějepisectví – plných 360 stropisných řádek – věnovali autoři Práva na dějiny odpovědi Jaroslavu Mezníkovi, jehož text se sestává ze 120 řádek citátů z Práva na dějiny a ze 300 řádek vlastního textu. Ve své odpovědi, zabírající tedy o 20 % více místa, než Mezníkův text, reagují však jen na dvanáct z třiatřiceti Mezníkových námitek. Stojí za to, se nad nimi zamyslet. Tak např. v Právu na dějiny se tvrdí, že „téměř neexistují kontakty se západní historiografi, čs. historikové se nezúčastňují

symposií, kongresů, nepublikují – až na malé výjimky – na Západě své články a knihy“. J. Mezník to označuje za nepravdivé a uvádí různé druhy kontaktů. Autoři „Práva ...“ však přešli do osobního tónu, naznačující, že J. Mezník, protože je člověk zasvěcený, je člověk nehodný nebo dokonce podlý: „Co si vůbec lze myslet o zasvěceném člověku, a tím dr. Mezník jest, který konstatování dokumentu o naprosto nemorálních vztazích čs. historiografie a historiografie západní, ale nakonec vůbec zahraniční, označí za nepravdivé“. Já si myslím o J. Mezníkovi, že je to poctivý člověk a seriózní historik, jemuž jde o pravdu. Mnohokrát v životě to dokázal, v letech 1971 – 74 za to byl dokonce vězněn. O autorech Dějin a dějepisectví si myslím, že jsou v polemice s J. Mezníkem nepoctiví, protože své vlastní konstatování o **téměř neexistujících kontaktech**, proti němuž J. Mezník brojí, dodatečně nahradili tvrzením o **naprosto nemorálních vztazích**, aby mohli Mezníkovu námitku odmítnout a navíc ještě Mezníka pošpinit. Zneužili přitom i skutečnosti, že pro existující i potencionální represálie nemají čtenáři většinou možnost do původních textů nahlédnout a znění si ověřit. To se mi zdá zvláště nízké. A protože „normální“ není v této společnosti nic, zvláště ne cokoliv ve vztahu k cizině, dobře se jim teď proti Mezníkovi argumentuje. Vůbec celá jejich polemika s ním je naplněna výtkami, co všechno (tedy co všechno vůči oficiální propagandě, historiografii a režimu vůbec **kritického**) J. Mezník **neuvádí**, odmítaje tvrzení dokumentu Právo na dějiny. Autoři Práva na dějiny – podle svého vyjádření historici mladší generace – těžko pochopí, že J. Mezník si nepotřebuje prodlužovat legitimaci opozičního historika či morální kredit tím, že by za vyvracením každé nepravdy či nepřesnosti dokumentu Právo na dějiny dodával ještě komentář, v čem že je jádro pudla, totiž: jaký skutečně oprávněně kritizovatelný fakt autoři Práva na dějiny použili či zneužili k formulování své nepravdy či nepřesnosti. Některé formulace Dějin a dějepisectví pak ukazují, že polemika se dotkla citlivých míst přesvědčení autorů, přesvědčení zřejmě tolik zraňovaného všeobecnými protikatolickými a protihabsburskými tradicemi, které

ani poválečná byrokratická diktatura nedokázala otupit. Tehdy se odpověď J. Mezníkovi vyznačuje neslušností nebo iracionalitou. Málo zdvořilý je totiž dotaz, jestli si dr. Mezník nepředstavuje boha jako vousatého pána (1) a výzva, aby napsal rovnou co a jak a nedělal s tím tolik tajností, pokud ví o nějakém smyslu bez boha. A málo racionální se mi zdá tvrzení, že „co dr. Mezník uvedl proti větě dokumentu o Habsburcích jako dynastii českých králů“, to je trapností, která slovy čtyř historiků a kritiků dokumentu svědčí o „necitlivosti a neznalosti elementárních dějinných skutečností“. Autoři takto odbyli seriózní Mezníkův rozbor tvrzení o Habsburcích coby českých králů, tvrzení, které jsem já pochopil jako politické vyznání autorů Práva na dějiny. Zřejmě skutečné vyznání – a o vyznání se nediskutuje. Mimochodem: reakce čtyř historiků je zmíněna v textu Dějiny a dějepisectví ... **jen** zde, tímto poněkud komickým způsobem: čtyři historici totiž necitlivost a neznalost dějin připsali autorům Práva na dějiny a ne Mezníkovi, jak by si čtenář mohl myslet, či spíše: měl myslet. Proč by jinak označili autoři těchto šest slov za citát čtyř historiků, kdyby nechtěli, aby si to čtenář myslel? To nebyli schopni vyjádřit se o údajné ignoranci J. Mezníka nějak sami a po svém?

Tato nepoctivost v polemice s J. Mezníkem je arci vysvětlitelná: autoři Právo na dějiny se brání. Přiznejme jim, podle zásady trestního práva, že obviněný má právo se hájit jakýmkoli způsobem. Nemám nic ani proti tomu, že jako nejlepší obranu zvolili útok. V demokratické opozici by ale útok měl být veden fair play. Nepoctiví jsou však autoři Dějin a dějepisectví nejen k J. Mezníkovi, ale i k chartovní a opoziční veřejnosti. V tomto textu uvádějí, že „dokument samozřejmě – nikoliv však explicitně – vycházel z toho, že rozvrat historického vědomí a historické zkušenosti se u nás naplno rozvinul poté, co přišli komunisté k moci“. Ve svém novém textu pak dále vystupují zcela otevřeně a na mnoha místech proti marxistické historiografii a marxismu, označující ho za „zvláštní sterilní spojení ideologických a pozitivistických pří-

stupů“, tvrdíce, že „samotný marxismus byl s kulturou vždy na štíru atd. atp. Odhlédneme-li od obhajoby, která reaguje na výtky J. Mezníka, je vlastně celý text Dějiny a dějepisectví ... útokem proti marxismu, proti „konečným instancím“ a „posledním příčinám“. Které údajně marxistická historiografie zavádí, proti historikům, kteří „věří“ (sic) na 2) „zákonitý vývoj“ nebo dokonce „dále slouží slepě ... tzv. objektivním zákonům historického vývoje“. Protože vystupují zároveň proti ideologii (tj. jakoby proti ideologii vůbec), protože uvádějí mnoho – leckdy banálních, ale noblesně formulovaných – pravd a protože každému mluví z duše, když uvedou, že s oficiální čs. historiografií je to stejně špatné jako se všemi společensko – vědními obory (jsou v úpadku, jsou degradovány na služku režimu a jeho propagandy), protože tedy **pro toto všechno** získávají čtenáře na svou stranu, lehce ho přesvědčí i o zhoubnosti marxismu vůbec. Čtenář tuto zhoubnost nahlédne tím spíše, že z vlastní zkušenosti ví, jak se oficiální společenské vědy i běžná propaganda marxismem ohánějí. A tak se snad autorům Dějin a dějepisectví podaří čtenáře přesvědčit i o tom posledním, nejdůležitějším: že totiž vývoj lidské společnosti, dějiny lidstva, jsou prosty jakýchkoli zákonitostí; podaří se jim vnutit čtenáři vlastní filosofii dějin: „Pravé skutečnosti jsou podle našeho názoru vždy polemické, něčím, co zůstává stále v médiu řeči, v rozhovoru. Z tohoto hlediska se pak díváme i na otázku vědecké poctivosti“.

Toto nejasné prohlášení o vědecké poctivosti měli autoři blíže vysvětlit. Lze mu rozumět (vzhledem ke známému ideově politickému zaměření autorů tak, že pravda je vždy subjektivní (to ostatně tvrdí) a poctivé je proto obhajovat tu pravdu, která slouží... řekněme ideálům křesťanské morálky a křesťanské kultury? Možná, že jsem příliš zaujat, ale mockrát jsem se již přesvědčil, že různé reakční (3) soudy a názory jsou jakýmsi zrcadlovým obrazem či negativem stalinské veteše, která se u nás – ve společenských vědách, ale i v praxi – stále ještě houževnatě drží (byrokratická diktatura se bez ní, jakkoli ve zředěné formě, neobejde). V tomto

případě jsem si vzpomněl na různé ty „třídní pravdy“ a pravdy „v zájmu pracujících (ve skutečnosti v zájmu systému byrokratického centralismu), které je prý třeba poznávat a obhajovat, i kdyby to ani pravdy nebyly!

V demokratické společnosti, kterou Charta jest, mají i arci anti-marxistická stanoviska právo na existenci a publicitu. Pokud jsou ovšem poctivá. Za nepoctivé pak nepovažuji ani relativizování „vědecké poctivosti“, ani zabalení okrajového a reakčního pojetí dějin autorů (tj. jejich filosofie dějin a jejich základní historiografické metodologie)) do údajně antiideologického hávu či servírování tohoto pojetí v inovovaných klišé vzbuzujících všeobecný souhlas. Čeština je ohebná a kdo umí – umí. Nepoctivý je záměrný posun mezi oběma texty. Právo na dějiny je text, kde menšinová stanoviska katolíků – integralistů (nebo lépe řečeno stanoviska politického proudu, prstíčkem hrabajících po překonaných feudálních poměrech, proudu, který se katolicismem jen kryje) nesměle na několika místech probleskující. Na textu je vidět křeč a radost z příležitosti: konečně po padesáti, ne-li po stu letech tu měli k dispozici významnou a všeobecně uznávanou tribunu – dokument Charty 77, z níž se sice především vypořádali se současným špatným stavem oficiální čs. historiografie (pravdivě, nepřesně i nepravdivě), ale také se soustředili na kruhovou obranu proti liberálně – protestantsko – humanisticko – marxistické a obrozecko – mladočesko – socialistické frontě, která neuznává svatořečení Jana z Pomuku a Habsburky za české krále a legitimní císaře a která se hlásí k Husovi a k Masarykovi. Této obrovské většině, která tak či onak zasáhla více než 90 a možná i 99 % populace, nebylo ovšem možno vyhlásit válku. A pokud jde speciálně o marxismus, bylo by třeba vzít v úvahu, že Chartu 77 zakládali – vedle stoupců dalších názorových proudů nebo lidí různých vyznání – i marxisté, kteří od počátku po celou dobu její existence v ní hrají roli velmi významnou.

4) Z těchto důvodů není dokument Právo na dějiny explicitně antimarxistický, i když je skrytě proti všem stoupcům novověku, a tedy také antimarxistický a antisocialistický. Ba naopak, o J. Jabloneckém se v něm uznale hovoří jako o předním – funkcí i erudicí – slovenském marxistickém historikovi, a k historiografii v marxistickém pojetí se vztahuje jediná pasáž dokumentu: „Někdo by mohl namítnout, jak je to možné, když se naše historiografie řídí marxistickou metodologií, přičemž marxismus sám je směrem výrazně historizujícím. Ano, i řada historiografických škol na Západě se přiznává k marxistické inspiraci a jsou to často školy vynikající. Naše historiografie však zřejmě pochopila marxismus jako cestu mimo dějiny, jako útěk od dějin.“ Ať už bylo mazání medu kolem marxistických hub jakkoli účelové, vypadá jako projev snášenlivosti a uznání marxistické historiografie, která se podle autorů Práva na dějiny, může dobrat dějinného poznání. – A zde jsme u druhé nepoctivosti autorů textu Dějiny a dějepisectví: Lživé je totiž tvrzení (již mnou výše citované), že dokument Právo na dějiny samozřejmě – i když ne tak explicitně – vycházel z představy, že k plnému rozvratu historického vědomí došlo v této zemi „poté, co komunisté přišli k moci“. Když autoři Dějin a dějepisectví posunuli své východisko z původního stanoviska Práva na dějiny – proti skutečným i domnělým nedostatkům a vadám oficiální čs. historiografie a také skrytě a nesměle proto všemu novověkému – do nové polohy textu Dějiny a dějepisectví ...jímž vytáhli do boje jakoby jménem velké rozumové většiny proto zločinům marxismu a J. Mezníkovi jako jeho kortéšovi, vybruslili zdánlivě ze své izolace a marginality. Příhodivše na misku vah spravedlnosti zločiny stalinismu, propagované tehdy (a často i dnes) pseudomarxistickými frázemi. „Je přímo zločin“, zvolali teatrálně, „jestliže někteří dnešní historikové, bez ohledu na vážnou celospolečenskou situaci, dále slepě slouží falešným a krutým bohům, totiž. tzv. objektivním zákonům historického vývoje“. Ano, ano, trochu jinými slovy to formulovali vyšetřovatelé StB, prokurátoři a soudy, když odůvodňovali, jakých trestných činů se dopustili historici K. Bartošek, K. Kaplan, J. Mly-

nárik, J.Tesař, M. Hübl, J. Mezník – abych jmenoval jen několik těch, kteří pro svou práci historickou či publicistickou byli jako zločinci, často dlouhá léta žalářováni. A mnozí další, poznávající a vysvětlující dějiny a jejich zákony – autoři Dějin a dějepisectví je proto označují za zločince – byli orgány státní moci rovněž takto označeni: trestní stíhání proto některým z nich dosud trvá. Právo na dějiny ještě dokázalo diferencovat mezi apologetickým pseudo-marxismem a skutečnou marxistickou historiografií (která může existovat či aspoň živořit i v rámci oficiální historiografie, zvláště na jejím okraji). Dějiny a dějepisectví směšují vše dohromady a vedou proti marxismu promyšlený útok. Na demagogii jistě nikdo neodpoví demagogií, útokem proti křesťanství poukazem na křižácké války, inkvizici a jinou službu „krvelačnému bohu“. Spíše stojí za to zamyslet se, do jaké míry jsou autoři Práva na dějiny a Dějin a dějepisectví vůbec křesťany – s odpovídající křesťanskou morálkou – a odmítnout po zkušenostech s mnoha křesťanskými postoji, liberálními, socialistickými, ba dokonce revolučními, a to v Čechách i zahraničí, jejich spojování křesťanství a katolictví s reakčními politickými postoji jako nepravdivé a záměrně matoucí. Důležité je přitom mít na paměti, že zdánlivého prolomení jejich integralistické izolace bylo dosaženo jen za cenu ideového posunu, dvakrát **předstíraného**: jednak se autoři tváří, jako by k posunu nedošlo, jednak jsou jejich nové, pouze antimarxistické pozice, které mají být přijatelné pro velkou většinu, neupřímné: na lžíci vody by utopili všechny ateisty, volnomyšlenkáře, socialisty, liberály, protestanty, ale také „ekumenisty a jiné dobráky“, jak říká Ladislav Jehlička, o stoupencích teologie osvobození nemluvě. V tom vidím druhou nepoctivost autorů Práva na dějiny a Dějin a dějepisectví, nepoctivost vůči Chartě 77 a všem těm, kdož sledují diskusi, kterou text Právo na dějiny vyvolal.

Poslední nepoctivost je pak taková, že se mi dlouho nechtělo na text „Dějiny a dějepisectví“ reagovat. Totiž: v Čechách bylo vždyc-ky zvykem házet anonymy do koše. A páni autoři Práva na dějiny

(o nichž jsem byl seriózním člověkem ubezpečen, že jsou totožní s autory Dějin a dějepisectví, (5) se schovávají, aby nemuseli nést odpovědnost. A to nikoliv pouze odpovědnost před mocenskými orgány státu. Schovávají se stejně jako různí Středové, Rackové, Hradcové nebo Horcí. Nebo jde, aspoň v posledních dvou případech, o různé pseudonymy jednoho muže? Nejsem v zásadě proti pseudonymům, pokud jejich nositelé jako Dalimil, Bohemicus či Moldau nebo Otava si brousí svůj ostrovtip na – zhusta rovněž anonymních – původcích či udržovatelích špatných společenských poměrů a pokud zůstávají – přes nemravnou a znemravňující clo-nu anonymity – stále na půdě kritického rozumu a společenského taktu. Autoři Práva na dějiny se nesměle přihlásili ke své integralistické existenci a pokusili se vymezit proti chartovní většině; po mnoha nepříznivých ohlasech, které Právo na dějiny vyvolalo, to chtěli textem Dějiny a dějepisectví zaretušovat demagogickým výpadem proti – snad menšinovému – marxismu. (6) Poprvé v dějinách Charty 77 bylo zneužito toho, že mluvčí vydávají texty svým jménem, ručíce za jejich autencitu, byť by autor textu nebyl uveden, k útokům proti části Charty 77, proti opozici, proti ideovému zaměření většiny obyvatelstva. Ta část útoků, vedená proti marxismu, je pak zvláště zákeřná: ti, kdož se k marxismu hlásí – někdy jen tiše – resp. ti, kdož se rozešli se stalinismem, ale neztotožnili se s žádným jiným politickým proudem – a těch je obrovská většina, jakož i těch, kteří nekonvertovali k žádné církvi – tedy tito bývalí stalinisté, kteří ideově nikam „nepřeběhli“, nejsou příliš ochotni marxismus hájit pro trauma, jež samo pociťují z vlastní – z velké většiny zcela pasivní a nevědomé – účasti na hrdelních a jiných zločinech stalinismu let padesátých. Takto zneužit byl částečně už text Právo na dějiny. Plně pak byl tak zneužit text Dějiny a dějepisectví, vydaný na žádost mluvčích Charty 77 ve 3 č. čas. Informace o Chartě 77 z r. 1985 (Mluvčí Charty 77 ovšem dobře nemohli neposkytnout možnost autorům Práva na dějiny, aby odpověděli na kritické ohlasy. S tímto vědomím jsem i já doporučoval, aby Infoch text Dějiny a dějepisectví zveřejnil.)

Lidé, kteří se podle zásad Charty 77 vyjadřují veřejně, s uvedením svých jmen, členové VONSu, signatáři Charty 77, z nichž se už 22 vystřídalo ve funkcích mluvčích, ale i lidé mimo Chartu, bojují s otevřeným hledím. Patří k nim i J. Mezník. Ne každý je statečný, ne každý dokáže riskovat perzekuce, represálie a kriminál. Ale jen podlí lidé dokáží své anonymity zneužít k demagogickým útokům proti těm, kdož pozitivním společenským změnám nebo někdy jen svému rozhodnutí zaujmout společensky odpovědný postoj a nežít podvodně, obětovali čas, postavení, povolání a někdy i léta svobody. Přejme autorům Práva na dějiny, historikům z mladší generace, aby dále, s vědeckou poctivostí, kterou naznačují, a s občanskou poctivostí, kterou tolik v poslední roce osvědčili, rozvíjeli historiografii. Historiografií pak přejme, aby jejich **vědecký a občanský vklad dobře strávila.**

1) Snad nebudu netaktní, prozradím-li, že Mezník je agnostik a tedy si boha programově nijak nepředstavuje.

2) Srovnej české vazby: věřit příteli, věřit v boha, věřit na bubáka nebo na Ježíška. Není-li už sama vazba „věřit na zákonitý vývoj“ poukaz na infantilitu marxistických historiků?

3) Bez urážky: Ostatně Ladislav Jehlička, poslední veřejně se projevující český integralista, se k tomuto označení sám hlásí. Pro mne je reakční to, co je proti společenskému pokroku, co se snaží vrátit poměry, (či postoje, názory) zpět. A oba texty, Právo na dějiny a Dějiny a dějepisectví, se o to snaží v rozsahu hned několika staletí.

4) Hranice „marxistického tábora“ se těžko vytyčují. Mnozí bývalí členové KSČ se k marxismu už nehlásí, někteří se cítí s ním volně spojeni či ovlivněni, jiní se za marxisty označují stále. K marxismu se hlásí i ti, kteří v KSČ nebyli. K socialismu, někdy s marxistickou inspirací, opět další lidé. Ve světovém měřítku se

k marxistické ideologii (nikoli k filosofii) ostatně zcela otevřeně hlásí stoupcem teologie osvobození.

5) Dospěl jsem k názoru, že hlavním autorem Práva na dějiny i Dějin a dějepisectví je jeden člověk, který není ani historik, ani nepatří k mladší generaci. Oba texty ovšem po věcné stránce konzultoval s dalšími lidmi, jistě také historiky. Zvláště v Dějinách a dějepisectví si dal záležet, aby uvedl řadu odborných fakt. Při úpravách Práva na dějiny na dokument Charty došlo k narušení stylu. A možná i k lapsu s Pekařem a Masarykem (Dějiny a dějepisectví se mu moudře vyhýbají); minimálně toto tvrzení Práva na dějiny je důkazem, že konečný text neviděl žádný historik.

6) Autor těchto řádků je narozen v roce 1941 a stal se marxistou v polovině let šedesátých rozvíjením svých kritických postojů vůči poměrům a režimu. Nikdy nebyl členem KSČ. V atmosféře výčitek svědomí bývalých členů KSČ, bujení buržoazních a jiných mýtů a reakčních útoků a la Dějiny a dějepisectví, považuje za svou povinnost poukázat na pozitivní rysy poválečného antikapitalistického vývoje v této zemi a revolučního vývoje v Rusku od r. 1917. Pokud jde o Únor 1948, činí tak v diskusích s včerejšími stalinisty mírně pobaveně.

Březen 1985

Jan Křen

O dosud nevyлéčené nemoci diletantismu v české historiografii

Znovu opakuji, že autoři „Práva na dějiny“ měli a mají pravdu, zejména pokud jde o kritiku současného pokleslého historického povědomí a požadavek, aby historie byla „školou občanství“, třebaže jedna z největších ctností demokratického občanství, kultura